

**D. D. Emanuelis Gonzalez Tellez, In Inclyta Salmanticensi
Academia Collegii Majoris Conchensis Alumni, &
antiquioris vespertinæ Sacrorum Canonum Cathedræ
propriarii Interpretis; in Pinciano Sanctæ ...**

Additis Notis uberioribus ab Historia, & Chorographia

Complectens Librum Tertium

González Téllez, Emanuel

Francofurti Ad Moenum, 1690

Caput II. (a) Gregorius Fantino Defensori.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74526](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74526)

sanctam, unde ob causam illam totius Ecclesie, & ingruentem illam necessitatem permittitur res ecclesiasticas, immo & ipsa vasa sacra pignori dare.

CAPUT II.

(a) Gregorius Fantino Defensori.

ATOR presentium Cosmas Syrus in (b) negotio quod agebat, debitum se contraxisse perhibuit, quod & multis aliis, & lacrymis ejus attestantibus verum esse (c) credidimus. Et quia 150. solidos debebat, volui, ut creditores illius cum eo aliquid paciscerentur: quoniam & (d) lex habet, ut homo liber pro debito nullatenus teneatur, si res defuerint, quae possint eidem debito addici. Creditores ergo suos, ut asserit, ad 80. solidos consentire possibile est. Sed quia multum est, ut à nihil habente homine 80. solidos petant, 60. solidos per notarium tibi transmisimus, ut cum eisdem creditoribus subtiliter loquaris, rationem reddas, quia filium ejus, quem tenere dicuntur, secundum leges (e) tenere non possunt. Et si potest fieri, ad aliquid minus quam nos dedimus, condescendant. Et quidquid de eisdem 60. solidis remanserit, ipsi trade, ut cum filio suo exinde vivere valeat. Si autem nihil remanet, vel ad eandem summam debitum ejus incidere stude, ut possit sibi liberè postmodum laborare. Hoc autem solerter age, ut acceptis solidis ei plenariam munitionem scripto faciant.

NOTAE.

(a) Gregorius.] Ita etiam legitur in prima collectione, sub hoc tit. cap. 2. & reperitur textus hic inter epistolas D. Gregorii, libro 3. epistol. 43. ex quo registro ita textus litteram restituo. De Fantino Defensore nonnulla notavi in cap. 1. de transact. cap. 1. de testam.

(b) Negotio.] Generaliter negotium accipitur pro quocunque contractu, l. inter 83. ibi: Inter stipulantem, & promittentem negotium geritur, ff. de verb. obl. Plerumque sumitur pro mercatura, lib. 1. Capitul. cap. 131. ibi: Si hoc propter necessitatem comparat, ut sibi habeat, & aliis tribuat, negotium dicimus.

(c) Credidimus.] Ut fatetur ipse Gregorius supra lib. 2. epistol. 56. Ad praedictum locum cum postulaverint, ingravanter accedas, veneranda solennia Dedicacionis impendens, ut quoties necesse fuerit, à Presbyteris Ecclesia in superscripto loco deservientibus celebrentur sacrificia veneranda Missarum, ita ut in eodem monasterio neque fraternitas tua, neque Presbyteri, praeter diligentiam discipline, aliquid molestiarum inferant: aut si quid pro diversorum devotione commoditatis accesserit, sibi astimet vendicandum: sive aurum sive argentum, sive praedium, sive vestimentum, omnibus modis constructio profusa possideat: cum ancillis Dei in eodem loco deservientibus debeat proficere quicquid afferri ibidem contigerit.

(d) Lex.] L. ob as alienum, C. de pignor.

(e) Leges tenere non possunt.] L. 1. C. de patribus qui filios. l. qui filios 6. C. qua res pignori: licet juxta easdem leges in extrema egestate possit pater filium sanguinolentum, idest recens natum, & adhuc à matre rubentem, ut exponunt Cujacius & Gothofredus in l. 2. C. de patribus, Ofualdus lib. 2. Donell. cap. 25. littera H. Solorzanus lib. 2. de parricidio, cap. 7. Gaspar Barthius lib. 43. adversar. cap. 10. Carranza de partu, cap. 4. sect. 4. Larrea decis. Granar. 11. vendere ad sublevandam necessitatem, Paulus lib. 1. sentent. titul. 2. §. 1. l. 2. C. de patribus qui filios, l. unic. C. Theo-

dos, eod. titul. l. final. C. de patriapoteft. Ovidius lib. 8. Metamorph.

----- Et tandem dimisso in viscera censu
Filia natabat, non illo digna parente,
Hanc quoque vendidit inops.

Probant Samuel Petrus ad jus Atticum lib. 2. tit. 4. fol. 160. Balduinus ad leges Romuli, cap. 17. Gentilis de bonis matern. capite 2. Narbona de etate, anno 1. quest. 8. & anno 3. quest. 2. Petrus Gregorius lib. 12. syntagm. cap. 8. Fornerius in l. 135. ff. de v. s. Hunnius lib. 1. var. tract. 2. quest. 15. & in encyclop. 1. p. titul. 10. Cabreiros lib. 2. de metu, cap. 1. Wifembachius diffut. 6. thesi 9. vel tunc etiam pignori filium dare, ut supponitur in l. ultim. de alimentis, qua inopes parentes, & apud nos expresse sancitur in l. 8. titul. 17. partit. 4. docent Cujacius ad Paulum, ubi proxime, & in comment. ad titulum C. de patrib. qui filios, Molina de primog. lib. 4. cap. 5. numero 24. Solorzanus lib. 2. de jure Indiar. cap. 7. Acacius de privi. parent. cap. 2. fol. 1015. Grotius de jure belli lib. 2. cap. 5. numero 5. ubi in notis hujus facultatis rationem tradit ex Jornande, in illis verbis: Ut enim secus parentes faciant, salutem suorum pignorum providentes, satius deliberant ingenuitatem perire, quam vitam, dum misericorditer alendus quis venditur, qui moritur, si servatur: ecce quomodo, & patri, & filio per hanc venditionem consulitur; patri, ne ex capite filii miserabiliter aliquid accipiat; filio ipsi, ne apud egenum patrem fame pereat. Sed quod Jornandes supponit, ingenuitatem perire per talem venditionem, contrarium est juri, ut probavi in cap. final. de servis non ordin. Extra casum tamen famis imminens non potest pater filios pignori dare, dist. l. 1. C. de patribus qui filios: docent Amescua de potest. in seipsum, lib. 2. cap. 14. numero 27. Larrea decis. 9. numero 21. D. Josephus de Retes lib. 8. opuscul. cap. 5. licet olim pater filium, quem in potestate habebat, posset noxae dare pro damno, quod alii dedisset, §. ultim. Instit. de noxalibus, Paulus lib. 2. sentent. titul. 31. §. filius, quod alludunt Consulti in l. noxalis, cum sequent. ff. de noxal. l. 3. §. si eum qui,

qui, ff. de libero homine, l. 5. §. penult. l. ex contractibus 49. ff. de obl. & act. Sed quamvis filius ita noxæ deditur maneret in dominio bonitario illius, cui noxam dedit; tamen ubi tantum acquisivit, ut ex eo, vel alio modo illi satisfacere posset, Prætor eum cogebat, ut noxæ acceptum manumitteret, ut docet Papinianus apud Licinum Rufinum in collat. legum Mosaic. titul. 2. ubi explicat P. Pitheus: hæc tamen noxæ deditio sublata est per Justinianum in dict. §. ultimo, Instit. de noxal. de ea plura tradunt Cujacius libro 1. observ. capite 9. & libro 2. diffinit. Papin. in l. sanctio 41. ff. de penis, Menil. lib. 1. obs. cap. ultim. & ad 50. decis. Justin. in l. apud 21. C. de furtis, Mendoza ad leg. Aquil. lib. 2. cap. 2. sect. 3. a num. 36.

COMMENTARIUM.

3.
Conclusio
traditur,
& probatur.

EX hac Gregorii epistola sequens vulgò deducitur assertio: Liber homo non potest pignori obligari, nisi non habeat unde satisfaciat. Probant eam textus in l. ob as alienum 12. C. de oblig. & act. l. qui filios 6. C. qua res pignori, l. 1. C. de patribus qui filios, novella 133. Justiniani, l. ultim. ff. qua res pignori. Arnulphus Lexov. epistol. ad Episcopos Engolism. ibi: Contractus ejusmodi, quo liber homo pignori datur, nec de jure tenet, nec bonis convenit moribus. Concilium Ticinense anni 873. De liberis hominibus, qui super alterius re resident. Et usque nunc à ministris republicæ contra legem ad placita protrahantur, & ideo pignorabantur, constitutum est, ut secundum legem patroni eorum eos ad placitum adducant, & si quis eos contra hanc nostram auctoritatem, & eorum legem pignorare, aut distringere presumpserit, patronus ejus omnia cum lege commendet, & insuper presumptione bannum nostrum componat. Et l. 3. titul. 13. p. 5. Illustrant ultra congestos in præfenti à Barbosa & Garanna Anguianus lib. 3. de legibus, contrav. 25. Larrea decis. 9. Cujacius in dict. novella 133. & in dict. l. ob as alienum, Robertus libro 2. rerum judic. cap. 6. Panciroli lib. 2. var. cap. 20. Balduinus ad leges 12. Tabul. cap. 16. & de pignor. cap. 12. Bachovius eod. tract. lib. 2. cap. 12. Narbona de atate anno 20. quest. 5. Forcatulus in sphaera legali, numero 25. Osualdus lib. 22. comment. cap. 3. duplici littera HH. Amescua de potest. in se ipsum lib. 2. capite 14. Hothomanus illustr. quest. 22. Schifordeg. ad Fabrum rom. 2. tract. 21. lib. 3. capite 8. Salmasius ad jus Atticum cap. 11. Ferro Manrique de different. utriusque fori, quest. 135. Villadiego in l. 6. tit. 3. lib. 2. fori judic. Gibalinus de usuris lib. 3. cap. 7. artic. 3. Cujacius ad Papin. in l. sanctio legum, ff. de penis, Baronius anno 119. num. 2.

4.
Impugnatur
prædicta
assertio.

Hæc tamen assertio ita illustrata difficilis redditur sequenti juris consideratione; nam homo liber ab hostibus redemptus jure pignoris detinetur, ut constat, donec se redimat, redemptionisque pretium persolvat, l. 2. & 5. cum sequent. l. Praeses 8. l. ab hostibus 12. l. commercio 16. l. liber captus 17. C. de postlim. revers. l. qui testament. 20. §. potestatis, ff. qui testamenta facere, l. 1. §. qui ab hostibus 17. ff. de collat. honor. l. 3. ff. de libero homine, l. postliminium 19. §. si is qui 9. ff. de captivis, l. 43. §. fin. ff. de legat. 1. l. 1. §. penult. ff. de vi armat. l. 2. l. 5. l. 7. l. Praeses 8. l. si liberum 11. l. si is qui 13. l. is qui 15. ff. de postlim. l. si patre 15.

l. si quis ingenuam 21. ff. de captivis, l. 2. §. 1. in fine, ff. ad Tertul. l. nam 21. ff. de negot. gest. l. 8. de re milit. Balduinus de pignor. cap. 2. Amaya lib. 2. observ. cap. 14. Retes 6. opusc. cap. 13. Larrea disputat. 9. numero 9. Pinell. 1. select. cap. 3. num. 24. & cap. 9. numero 10. Igitur juri contrarium non est, liberum hominem pignoris nexu detineri. Augetur primò hæc difficultas ex eo, nam cujusque rei venditione permixta facilius pignoris constitutio concessa creditur: sed libero homini licet ad pretium participandum se vendere, & virtute talis venditionis servus maneat, l. 5. §. 1. l. homo liber 21. ff. de stat. homin. l. si ex causa 9. §. Papinianus, ff. de minor. l. si quis filio 6. §. irritum, ff. de injust. rupto, l. 1. & fere per totum ff. quibus ad libertatem, l. 2. ff. si liber ingenuus, l. liberis 7. §. 1. l. si usum fructum 23. l. cum pacto 40. ff. de liber. caus. l. quedam 14. ff. de penis, l. 5. §. si ministerium 16. C. de liber. caus. l. scientis 6. l. ultim. C. de ingenuis manumiss. Paulus lib. 2. sentent. titul. 21. §. libertas, l. si servus 23. §. in summa, de liber. caus. l. & scientis, C. de ingen. licet ea servitus sublata sit ex novella 59. & apud nos in defuetudinem aberit, ut illustrant Petrus Gregorius lib. 4. syntagm. cap. 3. numero 8. & lib. 22. cap. 1. numero 2. Osualdus lib. 2. Donell. cap. 9. littera N. Faber in jurisprund. tit. 3. princip. 4. illar. 3. Balduinus ad Quintum Mutium in dict. l. si usum fructum 23. Illustrissimus Ramos in Academicis ad dict. l. inter, §. sacram, in apendic. cap. 1. ff. de verb. oblig. igitur multo magis licebit libero homini pignori se obligare: quod & docetur in legibus Bajubar. lib. 5. titul. 1. cap. 11. ibi: Si verò non habet ipsi, se in servitio deprimat, & per singulos menses, vel annos, quantum lucrari quiverit, persolvat, donec universum debitum restituat. In Capitul. Caroli lib. 3. cap. 29. ibi: Liber, qui se loco vadis in alterius potestate commiserit; junctis quæ de vadio notavi in capite antecedenti. Augetur hæc difficultas ex more apud varias nationes recepto oppignorandi filios proprios pro debito civili. De Hebræis enim constat ex Salomone cap. 22. & lib. 4. Regum, cap. 4. ubi vidua pauperula Prophetam Eliseum ita alloquitur: Ecce creditor venit, ut colat duos filios meos ad servendum sibi. Quod etiam respicit D. Mattheus c. 18. ibi: Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus ejus venditari, & uxores ejus, & filios, & omnia quæ habebat. D. Ambrosius de Tobia: Vidi miserabile spectaculum, liberos pro paterno debito in auctionem deduci. De Romanis idem liquet ex Dionysio Halicarnassico lib. 6. ibi: Unde factum est, ut cum solvendo non essem, ductus sim a sævatore in servitium unâ cum duobus. Igitur in præfenti casu rectè filius ipsius debitoris jure pignoris detineri poterat. Augetur tandem hæc difficultas, nam jure civili Romanorum, qui non poterant pecuniam solvere, corpore suo creditoris satisfaciebant, ab Atheniensibus jure illo accepto; & non solum si corpora ipsa oppignorata erant, in nervum, & in vinculum duci poterant; sed etiam si ad solvendum condemnati, intra dies justos, triginta videlicet; judicatio non parebant, in jus trahebantur, & creditoribus addicebantur, ex lege XII. Tabul. ita concepta: *Aris confessis, rebusque jure dicatis 30. dies justis sumto; post deinde manus injectio esto, in jure ducto: ni judicatum facit, aut Quipsi, endo eo in jure vindicet, secum ducto, vincito, aut nervo, aut compedibus XV. pondo, ne majore: at si volet, mi-*

nore vincito: si volet, suo V. ito: ni suo V. it, quien vincitum habebit, libras faris endo dies dato: si volet, plus dato: Ni cum eo pacit, LX. dies endo vinculis retinet: in Tiberi trinis nudinis continuis in comitium prociaturo, arisque astimiam iudicari predicato. At si plures erunt, rei ternis nudinis parit secanto: si plus minusve secuerunt, se fraudesto: si volent, ulti Tiberim peregre venundato. Quam exponunt Jacobus Gothofredus in 4. fontibus, Revardus ad leg. XII. Tabul. cap. 5. Et sequenti, Heraldus libro 2. de auct. rei iudic. capite 24. Hieronymus Mas. lib. 1. obs. cap. 8. Turturicus dissert. 2. jurid. Fornerius lib. 3. rerum quotid. cap. 10. Scipio Gentil. ad Apul. apolog. fol. 366. igitur verum non est, liberum hominem iure pignoris detineri non posse, etiam unde solvat non habeat, præcipue juxta vulgare illud juris dicitur, Qui non habet in areluat in corpore. l. si quis 7. §. in servos, ff. de iurisdic. l. ult. ff. de in ius vocand. l. si quis injuriam 35. ff. de injur. l. 1. §. ult. de penis, D. Ambrosius ferm. 7. Castiodorus lib. 4. var. epist. 10. Et lib. 9. epist. 2. ibi: Reddat debitum penis, quod non potuit compensare pecuniis. Accedit, nam locus pignori datus potest fieri religiosus, quin impediatur concursus pignoris, & religionis, l. 2. §. final. ff. de relig. ergo similiter stare potest ius pignoris cum libertate.

Qua difficultate ita fulcita non obstante, vera est præfens decisio, quam ut perfecte exponamus, sciendum est, inter res, quæ extra commercium sunt, hominem liberum referri, ita ut ille naturali iure, & ratione à commercio exemptus sit, l. si in emptione 34. §. omnium, ff. de contrah. emption. abhorret enim à naturali hominum dignitate, ut sit homo merx alterius hominis, pecuniaque comparetur is, cujus causâ pecunia, ceteraque res, quæ humanis usibus deservire possunt, comparate fuerunt, ut in simili casu aiebant Consulti in l. vetus 68. ff. de usufruct. l. in pecudum 28. ff. de usufruct. l. iustissime 44. ff. de adit. edit. §. in pecudum. Instituit de rerum divis. Cicero enim ex sententia Cyprii Stoicæ sapientie Principis, agnovit hominum causâ omnia nata fuisse, lib. 3. de iudibus, & Ovidius ingeniosè lib. 1. Metamorph. vers. 66. cecinit, natum hominem fuisse, ut possit inter cetera dominari: & Propheta Rex Psalm. 8. vers. 8. omnia subjecta osse illius pedibus ait; quod rectè expressit Florentius Schenobius embl. 1. morali; unde & natos esse homines liberrimos, & ut animantia subjiciant, ipsi verò nulli subjiciantur, philosophatur Jacobus Vander. Graf. de iure publico, ad l. non dubito, ff. de caprivis, cap. 6. numero 2. Humanæ ergo dignitatis conditio facit, ne homo liber intra commercium sit, ut probant, & illustrant Menchaca lib. 2. illustr. cap. 82. numero 13. Amaya lib. 3. obs. cap. 1. §. 1. numero 3. Carranza de partu cap. 3. ex numer. 21. D. Martinus Saravia ad dict. l. vetus, numero 3. fusè Gibalinus de negot. tom. 1. lib. 1. cap. 4. artic. 3. confect. 2. Ex his constat, liberum hominem vendi non posse, l. bona 27. §. 1. ff. ad Vellei. l. sed Celsus 6. dict. l. si in emptione 34. §. 1. l. continuis, ff. de verb. oblig. et si vendatur in casum, quo servus sit, quia omninosus casus non est spectandus, l. sed Celsus 6. ff. de contrah. emption. l. bona 27. §. 1. ff. ad Vellejanum: nec in stipulationem deduci, l. 1. §. id quod, ff. de oblig. & act. l. liber homo 130. dict. l. continuis 137. §. cum qui, ff. de verb. obl. §. idem iuri, Instituit de inutilibus; nec possideri, l. si quis

liberum 20. ff. de prob. l. cum hæres 23. §. ultim. l. qui universa 30. §. 1. de acquir. possess. nec ulucapi. l. usucapionem 9. de usucap. §. sed aliquando, Instituit. eod. titul. l. ultim. C. de longi tempor. præscript. quæ pro libertate; nec inter cohæredes dividi, l. quadam 41. ff. famil. ercisc. l. ultim. de jure patron. nec vindicari, l. 1. §. per hanc, de rei vindicat. nec pignori conventionaliter obligari, l. 1. C. de patribus qui filios distraxerunt, l. ob as alienum 12. C. de oblig. & actio. l. qui filios 6. C. quæ res pignori, cum aliis supra adductis. Eademque ratione dicitur corpus liberum nullam astimationem recipere, l. 1. §. sed cum homo, l. ultim. ff. de his qui deiecerunt, l. 3. ff. si quadrupes, l. 2. §. cum in eadem, ff. ad leg. Rhodiam.

Nec contrarium docetur in l. §. liberi hominis 4. cum duabus sequent. l. liberi 70. ff. de contrah. Emptionem, l. minor. 39. §. pater, ff. de evict. l. si ribi 25. C. eod. titul. l. Lucinius 4. ff. quibus ad libertatem, §. ultim. Instituit. de empt. & vendit. ubi docetur, liberi hominis intelligi contractam emptionem, si ematur ab eo, qui ignoravit ejus conditionem, quia difficilè dignosci potest liber homo à servo. Nam sciendum est, venditionem consistere, dici duobus modis. Primò, ut per eam dominium rei empta acquiramus, l. cum manu 80. §. ultimo, ff. de contrah. emption. & hoc respectu venditio hominis liberi, quamvis ab ignorante ematur, non valet, l. 4. ff. de contrah. emption. Secundo, ut ex ea venditione nascatur actio ex empto, quæ utatur emptor adversus venditorem, ut pretium, interesseque recuperet. Hæc autem actio non supponit perfectam venditionem, nec adid tendit, ut contractum confirmet, sed potius ut illum rescindat, quia ad ejus rescissionem datur, l. ex empto 11. §. animalium 4. & §. si quis virginem 5. ff. de act. empti, docet D. Joannes Suarez ad leg. Aquil. lib. 2. cap. 2. sect. 5. numero 12. Unde mens Jurisconsultorum in dictis legibus est, valere emptionem liberi hominis, quamvis haberi non possit, ut ex ea actio ex empto competat emptori bonæ fidei, quæ non posset competere, si sciens emisset, quia pretium jactare videretur, dict. l. liberi 70. de contrah. emption. & expressè tradit Modestinus in l. qui officii 62. ff. eod. tit. docent Phocius in nomocanone, titul. 2. cap. 2. Ant. Silvius & Clarus ad l. Regias cap. 2. Jacobus Gutherus de iure manium lib. 3. cap. 5. Duarenus ad titul. de contrah. emption. cap. 2. Pichard. in dict. §. idem juris, Amaya lib. 1. observ. cap. 7. numero 5. Antonius Faber in jurisprudent. titul. 3. princip. 3. illat. 3. ideo hæc actio in factum dicitur, l. ossa 8. §. 1. ff. de relig. & sumpt. quia competit ratione emptionis, quæ possit dominium transferre, ut docuerunt post Odofredum in dicta l. 8. Paulus Vultus lib. 1. subtilit. Julius Pacius in conciliat. legum, cent. 5. question. 7. Circa hanc tamen emptionem liberi hominis à commercio observandi sunt textus in l. quod vulgo 11. ff. pro empt. juncto Cujacio ibi, l. 27. §. si liber homo, ff. ad leg. Jul. de adult. l. eum qui 14. §. si filius, ff. de furtis, l. 14. §. 1. ff. de servo corrupto, l. 44. in princip. ff. de usucap. l. 44. §. penult. de legat. 1. l. 27. ff. de liber. caus. l. 38. ff. de furtis, l. sanctio, ff. de penis, l. 1. in fine, ff. de vi & vi armat. l. 6. vers. Imperatoris, ff. de liber. agnosce. l. 15. ff. de probat. l. 2. §. si primus, ff. de statulib. l. 3. §. 1. ff. de libero hom. exhib. l. 4. §. ultim. ff. de condit. instit. l. is qui 45. ff. de oblig. & act. l. 26. §. 4. ff. de noxal. l. sed et si 19.

§. 1. ff. de evict. l. 4. ff. quibus ad libertatem proclamare, l. cum servus §. 4. §. 1. ff. mandati, l. 3. §. in hoc, de lib. exhib. l. 5. §. 1. ff. ut legatorum nomine, l. penult. §. sed et alium, ff. de operis libert. l. si eum hominem 33. l. si quis pro eo §. 6. ff. de iudic. l. 7. ff. de assignand. libert. l. 4. §. ult. l. mulier 20. §. si quis hereditarium, ff. de condit. instit. l. 12. juncta l. sequenti, ff. ad exhibendum, in collat. legum Moysaic. tit. de abigeatoribus, l. 5. §. final. de servo corrupto, junctis Larrea decis. 7. Fabio irration. ad l. 12. ff. ad exhibendum.

7. Librum hominem pignori dari an liceat.

Secundo sciendum est, quod licet servi pignori dari possint, l. Paulus 29 §. si sciente, ff. de pignoribus, quia sunt in bonis nostris, ut late probat Merlinus lib. 2. de pignor. quest. 27. de hominibus tamen liberis non iidem semper fuerunt mores, & leges, sive apud Romanos, aut Græcos, sive Barbaros. Apud Græcos quondam in more fuit, corpore suo obligato, pecuniam mutuum accipere, ut refert Plutarchus in Solone; sub nexuque liberorum as alienum contrahere. Diodorus Siculus lib. 1. Plutarchus lib. de favore accipiendi; & ut res caræ, debitore in solutione cessante, vendebantur; ita etiam & liber homo pignori datus. Nec solum in hoc casu virtute conventionis homo liber nexui tradebatur, verum etiam citra conventionem debitorem inopem manu injecta capere, & abducere creditori licebat, ut late probat Salmalius de modo usurarum, cap. 17. quod lege speciali sustulit Solon, cavens, ne quis deinceps sub homine libero pecuniam crederet, ut ex Laërtio, Diodoro, & Suida probat late Gibalinus lib. 3. de usur. cap. 7. art. 3. Apud Romanos etiam sæpius in hanc partem variarum legimus, nam initio quidem, Regum tempore licuit cuiilibet se nexui dare creditori, & oppignorare. Unde Servius Tullius populo promisit apud Dionysium lib. 4. legem se laturum ne deinceps liceret sub pignore liberorum corporum mutuum dare, & deinde mensis in foro positus omnium oblatorum nomina propria pecuniâ exsolvit, & per præconem pronunciare iussit, nemini creditorum licere deinceps civium corpora propter privata debita abducere. Dionysius lib. 6. Sed hæc lex contrariis moribus obliterata fuit, & nexorum ob as alienum jus statutum in l. XII. Tabul. verbis supra relatis: quare ex ea lege debitor damnatus, qui non solvebat, addicebatur creditori, quod respexit Terentius in Phormion, ibi:

Mihi socium nihil esse, Duces ducent damnatum domum:
Alere nolunt hominem edacem, & sapiunt,
meâ quidem sententiâ.

Duravit hic mos addicendi obaratos creditoribus ad annum urbis conditæ 427. quo Pætilio, & Papirio Coss. lata fuit lex, ne quis nervo, aut compedibus ob as alienum teneretur, ibi: *Eo anno plebi Romanae, velut aliud initium libertatis factum esse, quod necesse deservint, cautumque in posterum, ne necerentur.* Sed ea lex usu sensim sublata fuit; nam apud Livium libris sequentibus plures sunt querimonie debitorum in vinculis nexorum: & Varro lib. 6. de lingua Latina, ait: *Cajo Popilio rogante, Lucio Sylla dictatore, latam legem esse, ne nexi essent, qui operas suas in servitute pro pecunia darent.* Sed nec hæc lex diutius tenuit, immo, ut suspicatur Hothomanus illustr. quest. 26. sicut pleraque acta Syllæ rata non fue-

runt, sic nec lex illa. Demum lex Julia ab Augusto lata legem Petilianam restituit, edixitque, ut debitoribus, qui solvendo non essent, bonis suis cedere liceret, eaque bona venderentur, in corpora autem debitorum animadvertere fas non esset, l. 1. §. 4. C. qui bonis cedere: latius prosequemur in capite Odoarum, de solut.

His animadvertis apparet jam vera ratio præsentis conclusionis; nam cum earum rerum, quæ in commercio non sunt, pignoris obligatio non consistat, l. 1. §. eam rem, C. qua res pignori, & videndi, inter eas homo liber enumeretur, l. inter 82. §. sacram, ff. de verb. obl. ideo nec liberi hominis pignoriatio subsistit, nec liber homo potest se obligari, aut filium suum simili nexui subicere, l. finali. ff. qua res pignori, ubi talis pignorationis penam pro arbitrio suo mitigasse Tribonianum credo, cum Paulus lib. 5. senent. tit. 1. ex quo desumpta est dicta lex finalis, ut constat ex ejus epigraphæ, scribat, eo casu creditorem deportandum esse, nisi mavis loco illius verbi relegatur, reponere deportatur, ut tradit Cujacius in notis ad ipsam, lib. 5. tit. 25. §. Rectè ergo, & secundum juris utriusque principia in præsentis scribit Gregorius, nec Cosman ipsum, aut ejus liberos posse pro debito civili jure pignoris retineri; unde cognoscitur injustitia feneratorum illorum, qui cadavera debitorum jure pignoris detinebant, quos reprehendit Sanctus Ambrosius de Tobia cap. 10. ibi: *A feneratoribus teneri defunctos pro pignore, & negari tumulum, dum senus expositum? Carnificibus duriores, quoniam quem vos tenetis, carcer non suscipit, exaltor absolvit: peccatorum reos post mortem è carcere mittit, vos clauditis; legum severitate defunctus absolvitur, à vobis tenetur.*

Nec obstat dubitandi ratio supra adducta, nam verum est, in homine libero ab hostibus redempto, jus pignoris naturalis dari; quod jus introductum fuit favore libertatis, ut carceri facilius allicerentur ad redimendos captivos, dum majorem securitatem exinde habent pretii recuperandi, ut docet Grotius lib. 3. de jure belli, cap. 9. §. 10. non tamen levis questio est, cujus status interim maneat redemptus, & propter fictivam postliminiam in suspensio est, l. finali. ff. de suis & legitimis; quia redemptio liberat illum à penuria captivitatis, non verò ejus conditionem mutat, ut disertè docetur in l. si captivus 20. §. ultim. ff. de captivis, ubi malè reponit Faber in jurispr. tit. 11. princip. 8. illar. 8. pro redundi, re-luendi. Interim ergo quoad juris effectus pro captivo habetur, excepto eo, quod potest adire hereditatem, ut inde habeat quo se redimat, l. si qui 15. C. de postliminio: docent Faber ubi supra, tit. 1. princ. 4. illar. 3. & princip. 8. illar. 11. Schifodeg. ad Fabrum lib. 2. tract. 22. quest. 2. & lib. 3. tract. 21. quest. 7. Larrea decis. 5. numero 12. Xaravia relect. 2. de captiv. redempt. D. Joseph. de Retes lib. 6. opusc. cap. 13. per tot. A jure autem pignoris naturalis redemptus liberatur, si redemptionis pignus persolvat, argumento legis solutum 11. de pignorat. Item si redemptor ei pretium quomodolibet remisit, l. 2. l. si librum 11. l. commercio 16. C. de postliminio, l. Senatus 43. §. ult. de legat. 1. unde si redimens redemptam uxorem duxerit, quasi remississe ei pretium videtur, l. si quis ingenuam 21. de captivis, l. si is qui te 13. l. si ber 17. C. de postliminio: extinguitur etiam morte redempti

redempti jus, quod in eus corpore redemptori competeat, l. 1. §. si filius 4. de suis & legit. hered. l. 2. §. sed etsi, ff. ad SC. Trebel. l. 1. par. 15. captivus. Tandem de conventionibus finitur, si redimens publicâ libidine redemptam prostituat, l. fœdissimè 7. C. de postliminio: si redemptus per quinquennium redemptori servierit l. ultim. C. eod. titul. ex quibus dignosci potest, redemptum non esse liberum, quando pignori naturali obstrictus manet, sed adhuc in eo durare vestigia pristinae captivitatis.

Nec obstat primum augmentum difficultatis, quia responderetur, etiam certum esse, in pœnam doli proprii, & fraudis eum, qui cum esset liber homo, ad pretium participandam se venditari passus est ab aliquo tertio improbo venditore, qui simulavit se dominum esse, ut facilius deciperet emptorem, servum fieri, ex iuribus supra relatis. §. servi 4. ubi Theophilus, de jure person. l. 5. §. 1. de statu hominum, l. si quis filio 6. §. irritum, de injusto rupto, l. 1. & per totum ff. quibus ad libertatem, l. 10. eod. titul. Ofualdus libro 5. ad Donellum, capite 9. littera N. & O. adeoque servus fit, ut manumissus conditionis libertina maneat, l. homo 21. ff. de statu hominum, l. 2. ff. quibus ad libertatem; quia ex justa servitute manumissus est, l. cum pacto 40. ff. de liber. caus. quam sic accipiunt Ofualdus ad Donellum libro 2. capite 20. littera D. Pinellus lib. 2. selett. capite 7. numero 22. nisi antequam in libertatem proclamer, paratus sit emptori pretium reddere, l. 2. si ingenuus esse dicatur. Aliqua tamen desiderantur. Primò, quod emptor ignarus sit conditionis eus, alioquin si sciat liberum esse, & emerit, quia nulla injuria illi fit, non potest liber homo in pœnam delicti admitti ingenuitatem amittere, l. sciens 6. C. de ingenuis manum. l. liberis 7. §. si quis, l. qui sciens 33. ff. eod. titul. l. 4. vers. Idcirco, ff. quibus ad libertatem. Secundò, ut participet pretium, sibi que habeat de facto, & ipse consumat clam, & occultè id in suos usus convertat, l. 1. ff. quibus ad libertatem, l. liberis 7. ff. de liber. caus. l. 5. C. eod. tit. alioquin si non participet pretium, servus non fit, quamvis ad decipiendum alterum patiatu se donari, in dotem dari, pignori obligari, l. si ministerium 16. C. de liber. causa, l. ultim. C. de ingenuis manumiss. §. ultim. Tertio quod sit major viginti annis, dist. l. si ministerium: quamvis si minor sit, adversus hanc venditionem non restituitur, l. si ex causa 9. Papinianus, ff. de minor. cum hæc servitus provenit ex delicto, l. quadam 14. ff. de pœnis. & adversus delicta minoribus restituito non detur, l. auxilium 37. ff. de minor. quæ in libero homine, qui se palam pignori dat, adesse non possunt: inde licet in pœnam delicti homo liber venditus concurrentibus dictis circumstantiis legitime ætatis, participationis pretii, & ignorantie in emptore, servus fiat, non tamen potest pignoris nexui se subicere. In Gallia tamen fuisse receptam aliquando & venditionem, & pignorationem liberi hominis, constat ex canone 14. Concilii in incerto loco celebrati, paulò post Concilium Parisiense 5. relato rom. 14. Concilior. fol. 415. in illis verbis: De ingenuis, qui se pro pecunia, aut alia re vendiderint, vel oppignoraverint, placuit, ut quandoquidem.

D.D. Gonzal. in Decretal. Tom. III. Pars I.

dem pretium, quantum pro ipsis datum est, invenire poterint, absque dilacione ad statum sua conditionis reddito pretio reformentur, nec amplius quam pro eis datum est, requiratur; & integram si vir ex ipsis uxorem ingenuam habuerit, aut mulier ingenuum habuerit maritum, filii qui ipsis nati fuerint, in ingenuitate permancant. Nec obstat aliud augmentum difficultatis deductum ab annexis, & adductis ex lege XII. Tabular. Nam licet adeo debitorum solutioni obstringantur, ut olim debitor, qui condemnatus solvendo non erat; creditoribus addiceretur, inter quos ejus corpus secari, ac dividi lex XII. Tabular. permittebat, ut referunt Gellius libro 20. nocturnum, capite 2. Quintilianus libro 8. institut. capite 8. & lib. 7. capite 4. & exponit Robertus ubi proxime, quæ cuncta divilio moribus repudiata fuit, ut refert Tertul. in apolog. cap. 4. ibi: Sed & indicatos in partes secari a creditoribus leges erant; consensu tamen publico crudelitas postea erasa est, & in pudoris notam capitis pena conversa est; & honorum adhibita proscriptione, suffundere maluit hominis sanguinem, quam effundere. Et tantum creditoribus permillum fuit debitorum in vincula ponere, ac eorum operis uti donec illis satisfactum esset, ut variis exemplis eleganter illustant Revardus ad ll. XII. Tabul. capite 8. Desiderius Heraldus de auctorit. rei judic. lib. 2. capite 24. unde hi debitorum dicebantur nexi, & addicti, quia ex ipsa lege ob æs alienum in temporariam servitutem creditorum addicebantur; indeque obligatio ipsa nexus dicebatur, quia per eam corpus ut pignus afficiebatur, Budæus ad titulum de indiem addict. Sed id Senatui indignum visum fuit, & cautum, ut bona debitoris venderentur, corpus autem obnoxium non esset. Livius lib. 8. cui mutationi causam dedit crudelitas simul, & libido Lucii Papirii fœneratoris. Cum enim ille Publium adolescentem sibi ob æs alienum nexum pellicere sermone ad flagitium conatus esset, illeque ingenuitatis magis, quam præsentis conditionis memor flagitium aspernaretur, ab impuro creditore nudari, verberarique iustus est, qui cum laceratus in publicum proripuisset, libidinem, crudelitatemque conquerens fœneratoris, populum concitavit, qui in forum, & post agmine facto in Curiam cucurrit, obtinuitque à Senatu, ut in posterum liberi homines non necerentur. Quod etiam Servium Tullium statuisse, ex Dionysio libro 4. supra retuli: & hæc esse jura, quorum Diocletianus meminit in l. ob as alienum, C. de oblig. & action. dum ait, ob as alienum servare liberos creditoribus jura non patiuntur, notavit Pancirola libro 2. var. capite 200. & novâ Justiniani sanctione in authentica Quia ut nulli, §. quia verò, collat. 9. creditor à debito cadit, si debitorem in servitute retinuerit: sed cum æquissimum sit debitorum solvere quod debent, ut ex Seneca libro 3. de benefic. tradit Covar. libro 2. var. capite 1. numero 1. ideo nostris legibus regis cavetur, ut debitor, qui solvendo non est, creditoribus servare cogatur, donec eis satisfaciatur, l. 4. & 5. titul. 16. libro 5. recopilation. tuncque tenetur debitor ferre torquem ferreum, ut statuitur in l. 6. eodem titul. & libro, quam ad praxim doctè exposunt Azevedus, & Matienzus ubi. Paz in praxi rom. 1. part. 5. capite 5. num. 20. Nec obstat

H h ultimum

ultimum augmentum; nam magnum discrimen versatur inter locum religiosum, & liberum hominem, siquidem religio non afficit totum fundum, ut libertas hominem; sed pro minima parte à legibus taxata: unde in alia parte potest remanere jus pignoris. Et favor religionis evincit, ut non obstante pignoris nexu, locus religiosus fieri possit.

II. *Exponitur l. 8. de pignor.* Presenti assertioni opponi solent textus in cap. ex rescripto, de iurejur. c. exposita, de arbitris. cap. unic. de obligat. ad ratiocinia, quarum interpretationem adduxi in eorum notis: quare his remissis potius quam omissis, primò in presentem assertionem expendo textum in l. 8. ff. de pign. ubi docetur, in generali obligatione non contineri concubinam, aut ejus filios: igitur in speciali continentur, & per consequens libera persona potest pignori dari. Cui difficultati satisfaciendum est asserendo, in eo textu agi de concubina ancilla, cum qua concubinitas dari poterat, juxta adducta à Cujacio lib. 5. observ. cap. 6. unde ex natura & conditione personæ pignus in ea consistere poterat: non tamen generali pignore comprehenditur, quia generali obligatione non continentur quæ quis ob affectionem specialiter obligaturus non fuisse, l. 6. ff. eod. tit. Est autem quedam affectio erga concubinam, l. 3. §. 1. de donat. inter: & erga filios naturales, l. 41. §. 2. ff. de legat. 3. quam eleganter exprelit D. August. in lib. confessionum: erga concubinam lib. 6. cap. 22. ibi: *Delectationes consuetudinis mee, ad quam si accessisset honestum nomen matrimonii, non eum mirari oportere. cur ego illam vitam nequirem spernere.* Erga filios naturales lib. 4. cap. 2. ibi: *Experiri exemplo meo, quid distaret inter conjugalis placiti modum, quod federatum est generandi gratiâ, & pactum libidinosi amoris, ubi proles etiam contra votum nascitur, quamvis jam nata cogat se diligi.* Unde rectè in dist. l. 8. docetur, generali obligatione non contineri concubinam, ejusque filios; quia ob specialem affectionem non creditur, nec speciali pignore patremfamilias eam obligaturum; & ut prophæta literæ divinis deserviant, rectè ex eo textu probat Meril. libro 2. observat. capite 18. Deiparam Virginem Mariam generali obligatione peccati, quæ omnes nascuntur obstricti, non teneri.

II. *Exponitur Papinianus lib. 2. definitio-num.* Deinde supra traditis lucem accipit Papinianus relatus à Licino Rufino lib. 2. collationis legum Mosaic. & Roman. in illis verbis: *Per hominem liberum noxæ deditum, si tantum acquisitum sit, quantum damnum dedit, manumittere cogendus est à Prætorè, qui noxæ deditum accepit, sed fiducia judicio non tenetur.* In quibus cum supponat Papinianus, liberum hominem noxæ dedi posse, quod etiam docetur in l. 3. §. proinde. ff. de libero homine, §. ultim. Instituet. de noxal. & à Paulo apud eundem Rufinum lib. singul. de adul. dum ait, marito licere occidere deditum hominem deprehensum in adulterio uxoris; agnovit tamen Papinianus magnum discrimen quod versatur inter servum noxæ deditum, & liberum hominem; nam servus noxæ deditus transit in verum dominium accipientis; at verò liber homo per noxæ deditorem servus non efficitur, immò nec ipsa deditio eum necit jure pignoris, aut fiduciæ; quia ex supra traditis homo liber pignoris jure detineri non potest: unde rectè docet Papinianus, liberum

hominem noxæ deditum, post satisfactionem manumittendum esse, quia non solum manumittuntur servi, verum etiam nexi, & addicti; non autem compelli qui eum detinebat, illum manumittere fiduciæ judicio, oblatâ ultimario-ne litis, quia nulla fiducia eo casu contracta fuit, ex quo translatum esset dominium, ut infra exponemus, & docuit Cujacius libro 2. diffinit. Papin. in l. sancto 41. ff. de penis. Expendi etiam solent, cum præsens assertio pro rostris disputanda proponitur, textus in l. cognitio, §. 2. l. 27. ff. de liber. causi. l. 8. §. qui scribunt, ff. de pecul. legat. l. verbis legis, ff. de v. s. juncto Costa in capite si pater, 1. part. verbo *Moreretur*; de testam. in 6. l. 2. vers. datâ, de opt. legat. l. 25. §. 2. de adit. edit. l. Stichum, ff. de statulib.

Etiam supra tradita assertioni opponi potest textus in l. pignori 30. ff. de heredib. instit. ubi proponitur, dominum habentem servum pignori datum, eum heredem instituisse cum libertate: & docet Ulpianus, Imperatorem Severum rescriptisse, cum liberum posse fieri, heredemque domino necessarium, si paratus sit prius creditori satisfacere: quem textum sic expendo, Servo specialiter pignori dato, nec inter vivos, nec in testamento libertas directò dari potest, l. servus 3. l. Etianus 10. ff. de manumiss. l. servum 4. l. cum hereditas 5. §. final. cum l. sequenti l. generaliter 29. ff. qui & à quibus, l. servum 44. §. si idem 7. ff. de legat. 1. l. 1. §. 3. C. de servo pignori dato. l. 3. de manum. l. 1. §. 2. C. qui & à quibus. docent Donnellus lib. 2. cap. 3. Antonius Faber in Jurisprud. tit. 5. princip. 1. illat. 3. §. 4. & tit. 5. princip. 2. concl. 6. Olvaldus lib. 2. Donelli, cap. 15. litera C. Sed quando inutiliter libertas relinquatur, non potest servus domino existere hæres necessarius, l. si non lex 83. ff. de heredib. instit. ergo durante causâ pignoris liber factus fuit servus; siquidem hæres necessarius domino existit: igitur quia potest durare jus pignoris in libero homine. Cui difficultati ut satisfaciatur D. Josephus de Retes in repetit. prælect. ad §. faciam, legis inter 83. ff. de verbor. oblig. n. 32. supponit servum proprium institutum cum libertate, tanquam necessarium eo tempore domino suo existere debere heredem, & in ejus dominio esse, qui moritur, l. si post mortem 68. §. 1. l. quæstum 51. §. 1. ff. de legat. 1. unde si à domino post testamentum factum alienetur, ab ipso vivente debet redimi, ut possit illi hæres existere, l. quoties 9. §. servus 16. ff. de hered. instit. quia hac in re media tempora non nocent, l. servum 50. ff. eodem tit. servus autem est si libertatem tantum relinquit servo proprio; sufficit enim, inspectâ aequitate, quod redemptus invenitur tempore adita hereditatis ab extraneo, l. verum est 58. ff. de manumiss. testam: quod an possit dici etiam de hereditate, si tanquam servum proprium liberum eum esse iussit, & pro parte heredem scripsit, dato cohæredæ extraneo, dubitavit Gothofredus in dist. §. servus 16. quia libertatis dies cedit ab adita hereditate, l. unica, §. libertatibus, C. de caduc. tol. l. hereditas 7. §. ultim. cum sequenti, ff. quando dies legato; idcirco sufficit si in hereditate jacente invenitur prius quàm dies veniat, quo competitura libertas sit; at verò existentia heredis necessarii eodem tempore cum instanti mortis debet concurrere, alioquin inutilis foret: ex quo existunt

existimat Gothofredus, hunc liberum futurum, heredemque, sed voluntarium. Contrarium tamen tenendum est, propter aequitatem dictæ legis verum §8. cum quim eò processerit libertatis favor, ut non inspiciamus præcisè tempus mortis, sed aditæ hereditatis; & causa hereditatis pendeat à libertate, quæ suspenditur, æquius censet D. Joseph. de Retes ubi sup. servum in hoc casu, & liberum, & heredem necessarium fore, ex quo libertas confirmata fuit per additionem hereditatis à cohærede factam. Nec obstant textus præcitati, qui exigunt existentiam hæredis necessarii tempore mortis testatoris; qui accipiendi sunt regulariter, & suppositis terminis ordinariis, quorum exceptio est casus relatus in dict. l. verum §8. Quibus suppositis facile exponitur dicta lex pignori 30. fatemur enim, non posse eam accipi secundum principia juris, alioquin non esset necessarium rescipitum Severi, quod ibi refertur; ex jure enim certum est, servum specialiter pignori obligatum institui posse à domino heredem cum libertate, & institutionem fortiri effectum, si dominus eum redemerit, id est luerit pignus, l. 1. C. de necessar. servis: suo rescipito autem hoc amplius Severus induxit, ut quamvis

mortis tempore non inveniretur à domino redemptus, non evanesceret datio libertatis, nec hæredis institutio; sed sustineretur, si servus ipse paratus esset se redimere, & creditori ex pecunia sua, aut hereditaria satisfacere, ut supponunt ibidem Glossa & Cujacius: in enim pignoris obligatio inutilem ab initio non fecit institutionem servi, sic noluit Imperator ut irritaretur manente causa pignoris. Quod si quæras, an durante causâ pignoris sit liber? Respondebo, nec liberum, nec heredem esse, quia propter vinculum pignoris suspensa est potestas legis. Nec competit libertas cum hereditate, donec se redimat; unde nunquam concurrit jus pignoris cum libertate: erit ergo interim statulibervi ipsa, ut ii qui in fraudem creditorum manumittuntur, quorum libertas non impeditur quousque creditores uti incipiant jure suo, l. 1. §. 1. ff. de statulib. docent Faber in jurisprudent. titul. 6. princip. 2. illat. 10. 11. & 16. Donellus lib. 3. comment. cap. 1. ubi Osvaldus littera B. ex quo principio exponit D. Josephus de Retes ubi supra, num. 34. & 35. textus in l. quoties 9. §. ultim. ff. de hered. instituend. Ulpianus in fragmentis, titul. 1. de libert. §. servus 19.

CAPUT III.

Alexander III. (a) Exon. Episcopo.

EX præsentium latoris insinuatione accepimus, quod Alex, quondam Sacerdos de Ofecolon. (b) calicem argenteum, & medietatem unius (c) breviarii ejusdem Ecclesiæ pro sua necessitate pignori obligavit, & ea morte præventus, minimè recollectit. Unde quoniam indignum est, ut ejusdem Ecclesiæ res suæ, & præsertim quæ sacris mysteriis deputatæ sunt, taliter debeant deperire; f. t. per A. f. p. m. quat. si verum est quod asserit, (d) filium ejus Walterium, qui ex successione ipsius patrimonii jus dicitur (e) obtinere, moneas diligenter & compellas, ut res ipsas pignoras recolligat, & eas Ecclesiæ restituat: quod si facere noluerit, eum vinculo anathematis noa differas coercere.

NOTÆ.

(a) *Xonienfi.*] Ita etiam legitur in prima electione, sub hoc tit. cap. 3. & post Concilium Lateranense part. 29. cap. 1. De Exonienfi Ecclesia nonnulla notavimus in capite 6. de filiis Presby.

(b) *Calicem argenteum.*] De quo agemus in cap. final. de celebrat. Missar.

(c) *Breviarii.*] Breviarium si simpliciter accipiamus, opus concilium significat, seu summarium; à Græcis epitome dicitur, quo modo sumitur à Plinio lib. 18. ibi: *Ut omnis cultura quoddam breviarium peragatur.* Suetonio in Augusto, capite 101. ibi: *Tertio breviarium totius Imperii, quantum militum sub signis ubique essent.* Quod etiam Breve, nonnulli appellaverunt. Lampadius in Alexandro, ibi: *Milites suos sic ubique servit, ut in cubiculo haberet breves, & numerum.* & tempora militantium. Vopiscus in Aureliano, ibi: *Breve nomen inscripsit.* Quod si brevium dixerimus cum additione rationum, erit summarium dati, & expensæ. Suetonius in Galba, cap. 12. ibi: *Dispensatori brevium rationum afferenti parapsidem leguminis pro sedulitate, ac diligentia porrexisse.* Sic apud Scaevolam in l. ult. ff. D. D. Gonzal. in Decretal. Tom. III. Pars. I.

de pecul. legat. brevium rationes dictæ in epitomen, & compendium contractæ. Brevis etiam dicitur in l. ultim. ff. de conveniend. fisci debitoribus. Ulpianus in l. 3. §. 6. ff. de penu legat. videtur appellasse brevium logarium, ibi: *Chartas ad ratiunculam, vel ad logarium parvas contineri.* Notavit Marcellus Donatus ad Suetonium capite 101. Seneca brevium parum Latinam dictionem esse contendit epistol. 39. his verbis: *Commentarios, quos desideras, diligenter ornatos, & in angustum coactos ego verò componam; sed vide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quam hæc, quæ nunc vulgò brevium dicitur.* Olim cum latine eloqueremur, summarium vocabatur. Inde etiam enchiridion, seu epitome precum, seu horarum canonicarum dicitur brevium. Ut autem veram hujus vocis originem agnoscamus, sciendum est, quod olim ad usum Chori, sive psalmodiæ Ecclesiasticæ diversi libri sub diversis nominibus habebantur: Psalterium nimirum, ex quo psalmi decantabantur: Hymnarium, ex quo hymni; Antiphonarium, ex quo antiphonæ decantandæ accipiebantur. Erant & Lectionaria, in quibus libri sacrarum scripturarum continebantur: Evangelistarium, ex quo lectio Evangelica legebatur: Sermonarium,

Hh a rium,